

Kenéz Ferenc

Vers és környéke

Kibeszélő-s(z)ó

Kapálóztak. Ütöttek, rúgtak, vágta. Mert hogy közel akartam férközni hozzájuk. Volt, amelyikre ráüvöltöttem. Volt, amelyikhez eleve bonckéssel közeledtem. Volt olyan, amelyiket elvittem kirándulni, tőle teljesen idegen tájakra, hátha az élmény megnyitja a lelkét. Volt olyan is, amelyiknek mutogattam magam, hogy felingereljem s így bírjam szóra. Volt, amelyiknek villáskulccsal, lakatosszerszámmal vertem szét a fejét, nyíl ki, nyíl ki, mondtam. És elalélt, de nem mondott egy szót sem. Volt, amelyikből apránként, gondosan, rendre szedtem ki a belső szerveket, szívet, májat, tüdőt, csak hogy megtudjam, rejlik-e benne olyasvalami, amiről én eddig nem tudtam. Volt, amelyiket jégre vittem, eleve becsaptam, hisz azt mondogattam neki, gyere csak bátran, gyere, mutasd meg magad, semmit sem akarok tőled, miközben tudtam, dehogynem akarok, a lelked akarom, azt add ki nekem, suttogtam magamban. Volt, amelyiknek csak a testéhez, s volt, amelyiknek csak a szelleméhez kerültem közel. De volt, amelyikkel csak a kabátját sikerült levétetnem. Volt, amelyikkel semmire sem mentem. Nem hagyta magát megmutatni. „Majd máskor, csak neked!” – suttogta. És volt olyan is, amelyiket talán örökre elvadítottam magamtól. Egyik-másik állt, állt még egy kicsit, szégyenlősen, a költészet ablakkeretében, majd összecsapta előttem a függőnyt. Pedig hát enyéim voltak valamennyien. Csak versek voltak, versek voltak szegények.

Vers és környéke 23.

Tele vagyok írva, kitöltve

(in: *A szabadulóművész, Zrínyi Kiadó, 1995*)

*Tele vagyok írva, kitöltve,
nincs egyetlen kis üres hely se
rajtam. Megcímeztetek, föladtatok,
a szöveg a tietek, nem számított,
hogy akartam, vagy nem akartam.
Sokszor és sokat vakartam, lekapartam,
ám valakik újraírtak, újra belém írtak
valamit, amit újra nem akartam,
kapartam, újraírtak, kapartam,
míg a festék átütött rajtam,
s amit mondtatok, minden betűt,
az egész szöveget, alulról
jól láthatóan a visszájára*

*írtam. Most lepecsételhetek,
föladhattok, így viszem szét
üzeneteket a világban,
szétszakadóban, össze-vissza
írtan, már nem is anyag, csak
a betű vagyok, a betű, amit
visszáírtam.*

A „szövegroncsolást” a diktatúrákban nem a formabontásra törekvő írók, költők gyakorolták leginkább, épp ellenkezőleg, nagyon is a formát tisztelő, pontosabban a formát kiszolgáló s ahhoz igazodó irodalompolitika felügyelői. Passzusokat vágtak vagy vágattak ki, írtak vagy íratnak át, kihúzták a vers elejét, a közepét vagy a végét, riportok íródtak, amelyekről mindenki tudta, hogy megrendelésre készültek, a szerzőnek előre pontosan megmondták mit és miként, milyen terjedelemben szóljon a valóságról. A roncsolás ipari méretekben és természetesen a megszólalás műfajától függetlenül, azaz mindenre egyöntetűen kiterjesztve nyilvánult meg. Ott volt a roncsolás a legszentebbnek tartott szentemberek cselekedeteiben is. Nyilvánvaló volt, hogy ami közönség elé kerül, az valamiképpen – a közönség számára létrehozott – preparált változata a valóságnak, pontosabban a valódinak, ezt kivédeni csak úgy lehetett, hogy az alkotó eleve – a modellezés kifigurázására – a maga egyedi preparátum-változatát teremtette meg, azaz megmutatta a maga bizonyoságtevő preparátor mivoltát. Márpedig az, aki bizonyoságot tesz, hű szolgálja az igazságtevőnek. Így aztán sorakozhattak százezerszám a megrendelt betűk, nem istentagadók, hanem istenevők lettek a maguk kincstári mivoltában. Nincs mit szépíteni: a napi megélhetésért végzett újságírói munkában az én betűim is voltak istenevők. Aki az ördögtől várja a betevő falatot, annak istent kell ennie.

Vers és környéke 24.

Motyogunk

(in: Az átvilágított földgömb, Kriterion Könyvkiadó, 1975)

*Furán
megnézzük tárgyainkat*

*hitetlenkedve
mutatjuk föl
kezünk*

*s mintha
fejünk körül is
ugyanaz*

*meghökkenve
ámultan egymásra
nézünk*

*honnan
honnan*

motyogunk

honnan

a királyi fény tárgyaink kezünk fejünk körül?

Azokban az években még jó erős feketét főztek a Főtér közeli kávézóban, csillogó-villogó kiskanalakkal kavargattuk a cukrot, délelőtt tizenegy óra körül megtelt a kávézó, jöttek a képzőművészeti főiskola művészpallatái, a zeneakadémia hallgatói, a filharmónia tagjai, szerkesztőségek munkatársai, Györkös Mányi Albert is igen gyakran átsétált műterméből, nem volt kényelmes hely, hiszen csak amolyan talponálló kávézó volt, nem a neve, művészei tették művészkávézóvá, ki tudta volna akkor megjövendölni a jövőt, ki tudta volna, nem tudta senki, ki tudta volna, hogy a szomszéd asztalnál kávézgató, kissé recsegős hangú Selmeczi néhány évtized múlva Budapest zenei életének megkerülhetetlen alakítója és irányítója lesz, hogy Ágoston András világjáró előadóművészként él majd Németországban, hogy Márkos Berci elemista fiacskája jó tíz év múlva eljegyzi az én Anikó lányomat, s hogy a családi vacsorán majd hógynem az anyatársé s a kutyájáé lesz a főszerep, s a frigyből sohasem lesz házasság, hogy a csöndben kávézgató szép képzőművész testvérpár, Tamás Klára és Tamás Anna hirtelen örvénylésben tűnik el szemünk elől, utóbbi, a mende-monda szerint, a nyolcvanas években azzal botránkoztatva meg Marosvásárhely polgárait, hogy ha jobb lábára zöld cipőt húzott, akkor a balra kék került, ha bal lábán piros zokni volt, akkor a jobbra sárgát húzott, aztán gyönyörű textilszőnyegeit, falikárpitjait maga alá húzva elrepült Amerikába, hatvanéves koromig sem láttam viszont, aztán ott voltak az irodalmárok, akiket itt most nem nevezek meg, mondjuk az egy humorista-parodista Zágoni Attila kivételével, aki elsőnek távozott el valóságosan is közülünk (gondolom, elébb még gondosan kimosta-kivasalta volna a heti szennyesruhát, megfőzte volna az ebédet, elmosogatott volna, elhozta volna feleségét a rádiótól, már persze, ha évekkel azelőtt nem ment volna tönkre a házaseletük, s ha egyáltalán megethette volna mindezt, csak úgy hirtelen, a halála előtt), ott kávézgtak a hetvenes évek is a szomszéd asztalnál, kavargatták kiskanalaikkal a feketét, aztán később, ezeket a csillogó kiskanalakat alumíniumra cserélték, s aztán, ahogy szigorodtak az idők, rendre kilyuggatták őket, a lyukas alumíniumkanalakat mi értelmeltünk lett volna ellopkodni, aztán lassan, az évek során csapnivaló lett a kávé, nemigen láttunk már ismert arcokat a kávézóban, kereket oldottak a hetvenes évek is, az újságokból eltűntek az írók arcképei, „Nem csinálunk személyi kultuszt!” mondták, amikor már csak egy, csak egyetlenegy ember képét lehetett látni mindenféle, ez már az aranykorszak volt, az aranykorszak, melynek ördögi alkímiaja fejünkkel együtt tüntette el s olvasztotta be királyi fényeinket.

Vers és környéke 25.

Valamilyen földrészek

(in: Egyszercsak, Kriterion Könyvkiadó, 1986)

*A bálna maga sem tudta
valószínűleg
hogyan került ide.*

*Feküdt elnyúlva a földön
a házak között
és nagyokat szusszantott
néha.*

*Akárhogy is nézem:
volt valami ocsmány a*

*jelenlétében
de volt valami fenséges
is.*

*A villanydíj-beszédő
és a postás
még oda is léptek*

*s mintha csak egy
közönséges
disznó feküdne a földön*

*meglapogatták a hátát
a füle tövét.*

*Hogy a bálna itt van
engem
eléggé meglepetésszerűen
ért a hír.*

*Ha egészen röviden
akarnám magamat kifejezni
azt mondanám:
nem éreztem magam eléggé
felkészülve.*

*Nem volt mit tennem.
Sietve megcsókoltam
a feleségemet megöleltem
gyermekeimet –*

*az egész jelenetben
volt valami elképesztő
és nevetséges*

*s beszálltam gyorsan
a bálna hasába.*

*Mennyi idő
telt el azóta –
nem tudhatom.*

*Merre milyen
földrészek vizein úszkálunk
azóta –
nem tudhatom.*

*Persze
történhetett rosszabbul is
a dolog:*

*fekszik a bálna
azóta is
gyomrában velem*

*a házunk előtt
a porban.*

Némiképpen „földhöz ragadt” szellemi önéletrajznak tekinthető a *Valamilyen földrészek* című versem, mely az *Egyszercsak* című kötetben látott napvilágot. Könyveim között ez az egyetlen, amelynek nem címe, inkább csak címszava van. A vers egy nevétségessé tett Jónás-parafrázis, illetve a küldetésfilozófia megkérdőjelezése, tragikomikussá tétele, de hát mi lehetett volna ennél megfelelőbb és hitelesebb, igazabb életvállaló vers abban az időszakban, amikor eldől, hogy elhagyjuk az országot, és áttelepszünk Magyarországra? A vers ugyan még korábban, tehát nem ennek a döntésnek a jegyében íródott, de a kötet már ennek a döntésnek a tudatában szerveződött. Nem lehetett tudni, mikor jön el az a másik pillanat, amikor EGYSZERCSAK hirtelen minden megváltozik: kiderül az elhatározásunk, és ez rögtön valami eddig ismeretlenbe fordítja át mindennapi életünket. Tehát, hogy az egyszercsak mit jelent, azt én már tudtam, és azt ugyan még csak én tudtam, a cím maga már a legáltalánosabb és leghétköznapiabb utalás, jelzés arra vonatkozóan, hogy valami más következhet be bármelyik pillanatban. A költeményt alkalmam volt felolvasni a Népi Egyetem egyik rendezvénye után, a Farkas utcai Egyetemiek Házában. Akkoriban a rendszeres művelődéstörténeti előadásokra meghívták a szépirodalom egyik-másik képviselőjét, hogy felolvasásával színesítse az esti programot. Hogy engem ki hívott meg, arra nem emlékszem, Herédi Gusztó vagy talán Veress Zoltán (egyik azóta a túlvilágra, másik a világon túlra költözött), arra viszont emlékszem, hogy Gáll Ernő, a *Korunk* főszerkesztője, és Balogh Edgár, a romániai magyar kisebbségi politizálás évtizedeken át meghatározó személyiségei ott ültek a közönség soraiban. A küldetésfilozófiát szinte blaszfémiává fogalmazó vers, a kissé triviális Jónás-parafrázis egyben akarva-akaratlan az ő életük, példájuk, életeszményük és tanításuk kifigurázása is volt tulajdonképpen. A vers a „sajátosság méltóságának” és a „megmaradás” elvének az árát mutatja föl lényegében, amit mi ott, másféle méltóságra és másféle megmaradásra vágyva, már nem akartunk tovább törleszteni. Helytelenül, teszem hozzá most, utólag, egy olyan életformából, mely az előbbi két életviteli elv teljes kitörlésével próbál átmenekülni a jövőbe. Itt hagyva engem, szinte abban a régi, versbeli porban, eljövő helyett múltbéli álmokkal teli.

Vers és környéke 26.

Pofánkban parázzsal

(in: Angyalszór, Littera Nova Kiadó, 2004)

*Pompás lovai voltunk mi
saját magunknak, húztuk az igát,
húztuk magunkat, lobogott
sörényünk a télben s a nyárban,
ó, de boldogok voltunk,
ha éreztük: pofánkban parázs van.
Úztuk és röpítettük magunkat
homályló hidegekbe,
tinta-kéken és nyomdaszagúan
röpültünk föl az egekbe.*

*Szüleink hamut piszkálva,
dideregve, vártak odalenn,
pityeregve. Kis sámliról
lestek az égbe,
hogy a parázs, csak a parázs,
az Úristenig elég lesz-e?*

Azzal, parázssal. Úgy éreztük, mesebeli táltosok tápláléka a mienk, ott, a Petőfi utcai fiúbentlakás harmadik emeleti, szegényes szobáiban. Másként hogyan is merhettem volna vállalni másod- vagy harmadéves koromban azt a pofátlanságot, hogy a tiszteletet parancsoló Gavril Scridon professzor úrnak dolgozat helyett azt firkantsam hetykén a papírra, elnézését kérem, de a számon kért román irodalomtörténeti anyagot nem volt időm tüzetesebben áttanulmányozni, mert hogy én nem irodalomtörténettel, hanem irodalommal kívánok foglalkozni: verseim ott vannak a magyar lapokban. Tanár úr az esetet soha nem tette szóvá (még a „dolgozatomat” is elfogadta), s később, tőle elkerülvén, ha az egyetem folyosóján véletlen összetalálkoztunk, csöndes somolygással csak annyit kérdezett: no, mi újság az irodalomban? (Évtizedekkel később a kolozsvári román tanszék munkatársai közül ő volt az, aki megírta a romániai magyar irodalom történetét.) Verseim ott voltak a lapokban. Addig jószerevével csak kóvályogtam az egyetem folyosóin, egyre inkább elveszve ebben a kóválygásban, egyre nyilvánvalóbb volt, hogy nem találok meg a helyemet. Minden hamisnak tűnt az életemben. Amikor írni kezdtem, tulajdonképpen azt fedeztem fel, hogy ez az én életem igazsága. Nem azt fedeztem fel, hogy verset tudok írni, hanem azt, hogy igazat tudok mondani. Mikor az igazság és az írás egy tőről fakadását felfedeztem magamban és magamnak, attól kezdve nem volt kétséges merre tartok. Jó évtized múltán, egy Bardócz Lajos grafikusművésznél átmulatott szilveszteri éjszaka után, az időközben Bretter Györggyel kiegészült társaság a mi otthonunk felé vette útját. Ott, mintha csak valami Fellini-film hihetetlen álomjelenetét látnám, döbbenet hallgattam, amint a filozófus, éppen csak megébredt kisgyermekeim nagy, téli dunyhái mellett, anyósomnak fejtegeti: Kenéz azért jó költő, mert van bátorsága azt írni, amit gondol.

Vers és környéke 28.

Sötétedésben, piros kabát

(in: *Angyalszór, Littera Nova Kiadó, 2004*)

*Kiteszem az órát magam elé,
s a vers elkezd futni útját
a fehér papíron. Kört kör után,
újából, annyi év után.
Gizgaz nőtte be a nézőteret.
Csak az óriási nyárfák árnyéka
dícséri az eltelt időt. A vers
fut, futja köreit a kihalt
stadionban. Egyre hűvösebb
az este, ám a vers, mivel sem
törődve, rója köreit a pályán,
és emlékezik. A ritmus jól esik,
az ütem szabályos, szaporán
veszi a lélegzetet a vers, annyi
átcigarettázott éjszaka után.*

*Futja köreit a vers magányosan,
izgatott időmérőkre és
zsúfolt stadionokra emlékezve.
A vers restelli kissé
az egykori eredményeket
a néptelen pályán,
meg azt, hogy nem húzott
ő is valami divatosabb joggingot
magára, mert hogy öregszik
ő is, a vers, s talán valami
korszerűbb lélekmelegítő
jól fogna neki is ezen az estén,
amikor szembetalálkozott azzal,
hogy a folytatás nem más,
ugyanaz, ami eddig is volt,
újabb és újabb körök
a lassan besötétedő régi
pályán. Egyetlen asszony ül
már csupán az esti nézőtér
homályában, piros kabátban,
szívszorongva.
Ez a költészet.*

Az áttelepedésünk utáni első években megírtam a huszonegy „budapesti verset”, aztán majd hét esztendeig nem írtam semmit. A *Sötétedésben, piros kabát* az első hét év után. Három éven át, amíg az *Esti Hírlap* kulturális rovatánál dolgoztam, havi 25 flekk körül volt a kötelező norma, mikor először kaptam észbe, hogy egy év alatt háromszáz flekknyi cikket, interjút, publicisztikát, tévéjegyzetet írtam, valósággal elrémültem. Aki nem szeretne mást, mint írni azt a bizonyos verseskönyvet, némiképp a mihasznasággal veti össze minden egyéb írásművészeti megnyilvánulását, s mennél nagyobb terjedelművé válik emez, annál rémületkeltőbbnek tűnhet, éppen a mihasznaság okán. (Hogy minek írni egy verset is, soha meg nem fordult a fejemben, egy vers valamirevalósága sokkal evidensebb volt, mint háromszáz flekknyi újságcikké.) Háromévi újságírói időszak után következett Duna televíziós hírszerkesztői munkálkodásom azon hat-hét esztendeje, ami alatt egyetlen verssort sem írtam. Az újrakezdés gesztusa, úgy tűnhet talán, a megöregedett atlétaké. (Láttam elégszer Nagyváradon, ifjú középtávfutó koromban, a Rulikovszky-stadion salakpályáján, amikor a magukat már megcsinált atléták egy-egy alkonyi órán megpróbálták kihozni magukból rég megdöntött rekordjaikat.) Egykori verhallgató közönségem, s egykori időmérőim, bár látom, eltűntetek a lelátókról, fogadjátok késői köszönetemet, amiatt, hogy egykor ott voltatok, hisz ma már senkit nem látok igaz hittel és reménnyel ülni futásom tornyában, talán csak azt az egy piros kabátos nőt, akit negyven évvel ezelőtt megszerettem, s aki még mindig, ma is, bízó szemmel és lélekkel figyelni újabb és újabb futásomat, nem tulajdonítván különösebb jelentőséget annak, hogy házunktól egyre távolibb s távolibb stadionokból hozza, sodorja a közönség üdvívalgásait, hangerősítők szófoszlányait felém a szél.

Vers és környéke 29.

Ujjak aranya

(in: Az átvilágított földgömb, Kriterion Könyvkiadó, 1975)

A költő tudja:
írásaiban
csak kikezdetetlen és hamisíthatatlan igazságokra képes

s egyszercsak kiderül

hogya a költők aranyát nem lehet beváltani

világkörüli utazásokra
egy
kiló kenyérre

pedig titkon már elterjedt a hír az emberek között
hogya bizony színaranyat oszt a költők némelyike
s az emberek sorbaálltak a költők házai előtt

s akkor kiderül
hogya a költők aranyát nem lehet beváltani

s akkor az emberek elfordulnak a költők házaitól

s akkor a költő hirtelen azt kívánja
hogya mindennapi megnyilatkozásaiban is
a hétköznapi beszédben is

csupa-csupa
igazságot mondjon

s hallja amint
közhelyeket oszt
vagy malasztot

s akkor az emberek ismét elfordulnak a költők házaitól
s ők ismét egyedül maradnak

őz-farkas
találkozásában

isten-sátán
játszadozásában

egy újabb nyugodt aranyat csengetve rémült ujjai között

ülnek hegyezgetik a körmeiket s közben
hülyeségeket beszélnek.

Köszönöm neked, kedves Aurel Sorobetea, ott a messzi Svédországban, hogy a hetvenes évek elején, Kolozsváron, románra fordítottad *Ujjak aranya* című költeményemet. A vers nagyjából „arról szól”, hogy nincs értéke annak a művészi megnyilatkozásnak, amely nem járul hozzá az emberi élet minőségének a javításához, ha viszont ez így van, akkor csak az olyasfajta megnyilvánulásnak van értelme, aminek a végig gondolásától is megretten a lélek. Akkor már bevezették a jegyrendszert, a határok lényegében le voltak zárva, felsejlett a tulajdonképpen elfogadhatatlan jövő. Az azóta eltelt harminc esztendőből én Magyarországon éltem le több mint tizenöt évet, te Svédországban. Legutóbbi látogatásod alkalmával elmondtad: svédül írsz, svédül olvasol, svédül adod ki verseidet. Noteszformában, hogy ingzsebbe is könnyen elférjenek. Átlyukasztva, hogy akár szegre is lehessen akasztani. És jól érzed magad Svédországban. Én, aki magyarul írok Magyarországon, akkor eléggé elszomorodva kitértam az Üllői útra nyíló emeleti szobánk ablakait, s körülmutogatva az alánk terülő világon azt mondtam neked: nézd csak, te svédországi román, te svédországi svéd, nézd csak, ott abban a házban élt Móricz Zsigmond, ott született József Attila, ott lakott Arany János, e fák „elődeiről” írta híres versét Kosztolányi, és képzeld, képzeld te svédországi román, te svédországi svéd, én nem érzem itthon magam Magyarországon, s ezen már nem tudok változtatni soha!... Hogy azt a régi verset én ajánlottam-e Sorobeteának, vagy maga választotta, ki tudja már? Tény az, hogy én ma Budapesten morfondírozom az ő trelleborgi életéről, s arról, hogy bár nincs jegyrendszer, nyitva minden határ, a megtapasztalt és megrettentő igazságok fényénél tulajdonképpen elfogadható-e a felsejő jövő ?

Vers és környéke 30.

Útirajzok

(in: *Az átvilágított földgömb, Kriterion Könyvkiadó, 1975*)

F. I.-nak

*Hétfő
kedd
szerda
csütörtök
péntek
szombat
vasárnap*

egy olcsó autóbuszjegytömbbel a zsebemben

*Párizs
Prága
London
Moszkva
Tokió
New York
Róma*

*hétfőn
egy döcögő személyvonat ablakában
útban egy kisváros felé
Prágában*

kedden
a holtrészeg vasmunkás mellett
kuporogva a földön
Párizsban
szerdán
a bank üvegablakai között idegeskedve
hogy vajon lesz-e fizetés
Londonban
csütörtökön
bosszankodva hogy a tejesüveg
megint otthon maradt
Moszkvában
pénteken
harmadszor írva fel egy mindenképp
meglátandó kiállítást
Tokióban
szombaton
töprengve vajon létezik hogy egy
vállalat okiratot hamisítson
New Yorkban
vasárnap
a televízió ünnepi műsorát
figyelve várakozással
Rómában

én világot látok
te világot látsz
ő világot lát
mi világot látunk
ti világot láttok
ők világot látnak

autóbuszjegytömb a zsebemben

hétfő
kedd
szerda
csütörtök
péntek
szombat
vasárnap.

Utazás? Utazások? Hát persze, vitt a vonat a szamosújvári gyufagyár felé, vitt az autóbusz a szilágysomlyói készruhágyár felé, vitt a vonat a dévai bútorgyár felé. Utazás? Utazások?... (Itt és most jut eszembe elemistakorom egyik története. A szabatos fogalmazás módozatait gyakoroltuk magyarórán Kiss Lajos tanító bácsival, s azt a feladatot kaptuk: írjunk gondolatgazdag, szép mondatokat, ne csak olyasmit, hogy Az eső esik, A tehén legel. Nagyon szerettem volna, ha engem dicsér meg a tanító bácsi, és nagyon szerettem volna valami igazi mondatot kitalálni. Aztán némi fejtörés és ceruzarágás után meg

is született a mondat, a mondat, amelyet aztán a legszebbnek nyilvánított a tanító bácsi, s amely így hangzott: „Aki útleveél nélkül átmegy a határon, azt lelövik.” No mármost ezt a mondatot Romániában, a román–magyar határtól mintegy tíz kilométernyire, Arany János szülővárosában nyilvánították az osztály legszebb mondatának, nem ejtvén szót arról, hogy aki „átmegy” hova is menne át tulajdonképpen, hogy miért és kik is lőnék le őt tulajdonképpen, s hogy hát miért is szép ez a mondat tulajdonképpen? Hogy a mondat – és történet – így megmaradt emlékezetemben, szinte „kórismének” tekinthető, hiszen semmilyen iskolai szereplésem tartalmát nem őrizte meg az emlékezetem, iskolaéveim jó évtizedéből nem tudok felidézni egyetlen saját mondatot sem, ezen az egyen, a legszebb mondaton kívül.) ... Utazás? Utazások? Egyetlen régi barátom lett úgymond világgjáró. Furcsamód, éppen az a F(ogarasi) I(stván), akinek harminc évvel ezelőtt a nagyvilág után sóvárgó *Útirajzok* című versemet dedikáltam.

Vers és környéke 31.

Egy távoli házban

(in: *Lovak a virágoskertben*, Magvető Könyvkiadó, 1986)

*Hosszú történetek
kacsaringóznak le a
hegyekből,*

*miközben itt apró súlyokkal,
mint a mérget,
úgy mérik az ígét.*

*Tömött sorokban
erdőket hajtanak el valamerre
az ablakaink előtt,*

*majd szekerekre
kötözött hatalmas hófúvások
nyikorognak át,*

*aztán a mesék,
tántorogva, fehér kendővel
szemük fölött.*

Illeg-billeg a táj.

*A házakon belül
kicsi helikoptereket szerkesztenek
gyufaszáלבól, ebből-abból
az emberek,*

*apró
repülő-szerkezetekkel telik meg
lassan minden házban
a pince és a padlás,*

*ülnek az emberek
az ablakok mögött s a fiókák
szárnyait nyesegetve*

*kis repülőszervezetek
készítésére oktatják
őket.*

*„Tehát mi szeretnél lenni?” –
kérdi a tanító bácsi
mosolyogva.*

*Farkas!
Farkas!
Farkas!*

*mondják a gyerekek,
rendre,
szolgálatkészzen.*

*Egy távoli házban
szüleim ülnek, s értetlenkedve
néznek felém.*

*Borsszem-ökröcskéivel
szánt-vet a végzet, gyűszűnyi
birtok peremén.*

2006 áprilisa. Részlet régi barátomnak küldött levelemből: „Amikor elolvastam feleséged Ceausescu-köszöntőjét (vagy mit) az Igazságban, nem hittem a szememnek. S természetesen azt sem hittem, hogy te erről ne tudnál. Mindkét dolgot tartottam annyira súlyos erkölcsi vétségnek, hogy attól kezdve a lényegi emberi kapcsolatunkat lezártam tekintetted. Aztán jött, ami jött, tudjuk. Hát így állunk. Mít gondolsz minderről? ”

Részlet a válaszelemből: „Ha Te azt a levelet hitelesnek hitted, kár hogy 20 évig magadban kellett tartanod egy ilyen rosszízű gondolatot. (De ennél még cikisebbet is fogok mesélni). Így történt: a feleségem bejelentette a munkahelyén, hogy megvan a magyar befogadónk és kérjük a kitelepedést. Egy néhány nap telt el, és délelőtt az egyik kollégája a kezébe nyomja az Igazság aznapi számát. Feleségem holtápadtan felrohant a dirihez, megkérdezi, mit tud erről az írásról! Erre az igazgató azt mondta: miután továbbadta az információt, utasították, hogy leadjanak egy ilyen „valamit”. Feleségem hozzávágta az újságot, azóta sem beszélnek. Akkor már kapcának tekintettek minket. Persze, hogy nagyon kellemetlen volt, aki szóvá tette, annak elmondta, hogy „hivatalból” írták meg ezt a nyalánkságot. Valószínű az is volt a céljuk, hogy amíg otthon vagyunk, lehetőleg rosszul érezzük magunkat. Úgy toltak ki velem, mint velem is, mert szavaidból úgy veszem ki, nem tudod: az én nevémmel is megjelent egy ilyen Ceausescu-köszöntő. Majdnem ugyanabban az időben, mikor én is bejelentettem a távozást... Egyik reggel, amikor bementem a munkahelyemre, mondja az egyik kollégám: „Aranyos kis írásod van az Előrében...!” Jelzi, hogy valami hálacikk. Azt hittem, infarktust kapok. Mondom neki, én nem írtam semmit, nem tudom mi ez, hogyan történhetett! Javasolja, hívjam fel a helyi szerkesztőt, ő

kell tudjon róla. Felhívom. Azt mondja: „Én írtam, mert kellett, de ne vedd a szívedre, ti már úgysem vagytok itt, és különben is csak néhány formális szó. Te tudod, ha kell, akkor kell!” És ő sem szólt előre, mert tudták, hogy sem a feleségem, sem én nem egyeznénk bele ilyesmibe. Mivel tudták, hogy tiltakozni fogunk, egyszerűbb volt kész tények elé állítani minket... Jobb, ha mindezt tőlem tudod meg. Az viszont kicsit furcsa nekem, hogy még fel sem merült benned: a feleségem nem írhatta! Hiszen azért csak ismerted!!!... Na, mit szólsz? Na mit? ”

...Jaj, mit is szólhatnék? Na mit? ... És te, kedves idegen, Nagy-Erdélyországban, vagy Kis-Magyarországban, aki mindezt olvasod, húsz évvel a történetek után, te mit szólsz mindehhez? Na, mit?

...Ne szólj semmit. Olvasd el inkább még egyszer a fenti, 1986-ban kiadott költeményt...

Vers és környéke 32.

Az autóversenyző

(in: Homok a bőröndben, Kriterion Könyvkiadó, 1972)

*Ölbe ejtett kezekkel nézem
tőprengéseim közepette*

*mint robban élém
a homokóra sárga szívéből az a másík délután*

*mint robban ilyenkor mindig élém
az a délután*

*mikor az autóversenyzővel találkoztam
egy idegen főváros teraszán –*

*vérpiros sportkocsival érkezett
Milánóból*

*és elmesélte
milyen volt a legutóbbi verseny*

*százhusz kilométeres sebességgel
hajtottak egy teljes napon át.*

*A jövő? – no ne marhaskodj öregem
mondta hétköznapi hangon
a jövő egy nagy semmi egy lomtár*

*akinek célja nem lehet
annak csak sorsa van már –*

*százhusz kilométer
végkimerülés
egy életen át.*

*Azóta itt ül
a homokóra sárga szívében*

*különben alföldön született
csuklója körül ezüstlánc fityegett
a nyárfákra már nem emlékezett*

*azóta itt ül
a homokóra sárga szívében*

*szédítő sebesen
ül töprengéseimben*

*áthullni rajta nem lehet
megkerülni őt nem lehet*

*ül a rettenetes motorzúgásban
s tűnődve várja szívemet.*

Az autóversenyző Kósa Ferenc filmrendező barátja volt. No persze, a történet azért ennél bonyolultabb... Gyermekkoromból a mozizáshoz kapcsolódó első élményem egy Nagyszalonta környéki tanyához kötődik: édesanyám egy nyári szezonra ott kapott valami könyvelői munkát, így vele töltöttem az iskolai szünetet az egykori uradalmi tanyán berendezkedett kollektív gazdaságnál. Egy este összegyűjtötték az embereket a raktár-épületnél, mondván, hogy filmvetítés lesz, majd a vándormozis az épület meszelt falára levetítette a *Mitrea Cocor* című filmet, a román parasztság életének felszabadulás utáni nagy filmeposzát. Akkor érzékeltem először az igazi szegénységet életemben. De nem a filmvászonon, hanem a körülöttem ülő embereken. A szakadt gúnyás, kopott kendős, mezítlábas, csalé kalapos nézősereg fáradtan, kedvetlenül és kimerülten hevert szanaszét a fűben. A kifosztottak és megalázottak olyan fajta egykedvűségével, ahogy jó harminc évvel azelőtt Sinka István napszámos- és zsellértársadalma ülhett – ugyanott. A tanya ugyanis Barmódon, Sinka pásztorkodásának egyik helyszínén volt. Az ő „társadalom alatti” élményeiről és világáról természetesen akkor még semmit nem tudtam, azt tudtam csak, az iskolából, hogy Györgyú Dézs elvtárs vezetése alatt az ország élete megváltozott s a parasztságnak boldog élete van. A szegénység, ha úgy akarom mondani, az összegyűlt emberek szegénységsgaza, az maradt meg emlékeimben... Erről az első, tanyasi filmvetítésről meséltem később Kósa Ferencnek, amikor szinte egy véletlennek köszönhetően megismerkedtünk. A *Tízezer nap* című főiskolás vizsgafilmjét úgy volt alkalmam végignézni a hatvanas évek elején, Budapesten, hogy Kósa bevitt a filmgyárba és levetítette nekem a filmet. Utána egy Váci utcai kávézóban Milánóból érkezett autóversenyző barátjával találkoztunk. Hogy ebből az egész témakörből később miért éppen az alföldről elszármazott autóversenyző volt olyan hatással rám, hogy verset írtam belőle, nem tudom megmondani. Igaz, a vers talán elmondja az én „másvilági történetemet”. Mert hiszen, jeleznem kell, a versenyző szó szerint semmi olyasmit nem mondott, mint amit én a szájába adtam! S ez a vers mégis korabeli életérzésem, életem hiteles lenyomata immár. S Kósával való egyetlen találkozásom emlékeztetője is.

Vers és környéke 33.

Kívül az ajtón

(in: Angyalszór, Littera Nova Kiadó, 2004)

Nagy ember lesz belőled, ha rám
hallgatsz! – mondta a társadalom.
S aztán munkába vette a fejemet.
Úgy tett, mint a nagyszalontai Jenci borbély.
Munkálkodni kezdett sebbel-lobbal
rajtam, iszonyatosan csattogtatta
a szépmészeti ollót az érzékelők,
a látó-, a szagló- és a hallószerveim
közeliében, elmondta, miként kell
bánni a lányokkal, hogyan
viselkedjünk tanárainkkal, s miért
kell tisztelnünk az öregeket.
Teledumálta a fejünket
mindazzal, aminek ő már semmi
hasznát nem vette. Aztán
hirtelen kikapta nyakunkból a
fehér kendőt, s kipenderített
az utcára. „Készen vagy, kisleány!”
Gyámoltalanul nézünk körül,
tapogatózunk a fejünket,
s nem akarunk hinni a szemünknek:
eltelt ötven év!
Tanáraink óvatossággal állnak
a végső ítélszék előtt,
a vagányok régóta egészen másfajta
frizurát viselnek, a lányok meg
toznak a költészetre.
A túlvilágról szüleink riadt
korholása hallszik: „Kisleány,
miért nem mondtad Jenci borbélynak,
hogy kicsit szolidabbra
vágja a hajad?”

Volt, volt bizony valóságosan is Jenci borbély Nagyszalontán, gyermekkoromban a Tenkei utca elején lévő fodrászüzletben végezte számomra olyannyira rémisztő ténykedését. Nem maga a hajvágás volt rémisztő, hanem ahogy ő azt végezte, a szolgálai alázatosság és a kioktató fölényesség olyan elegyes modorával, amely egy gyermeket csak elrémiszteni tud mindenféle modor, illetve hát tulajdonképpen a jómodor viselkedési mintáitól. Márpedig a jó modornál követendőbb – és becsülendőbb – magatartásformát az én környezetemben nem nagyon ismertek el. Még azt is csak a legkonformistább viselkedéssel érthette volna el valaki, hogy mondjuk forradalmárnak tekintsek, no, nem mintha tucattal szaladgáltak volna akkoriban a nagyszalontai főtéren reformerek vagy forradalmárok, de nem is azt várták el a fiataloktól, pontosabban fogalmazva, azt nem is várták volna el a fiataloktól. Ott és akkoriban elsősorban nem az oroszláncörmöket, hanem a báránybőrt kérték számon gyermekeiken a szülők. Mondom ezt most, kissé szomorúan, egykori tanárain, s most már egykori szüleim emléke előtt is, jó ötven év múltán.